



דרוש

פרשת אמר, תשע"ח, מספר 1266

"אל תקרי בקמה" – מנהג העמידה בספירת העומר

מיכאל אביעוז

אם-קריאה נוספת או חסרה שהייתה יכולה להתאים להקשר".⁴

על כך שדרשה זו היא המקור לעמידה בעת ספירת העומר, עמד למשל הרב עובדיה יוסף זצ"ל: "מצות ספירת העומר צריכה להיות מעומד. וסמכו חז"ל דין זה על הנאמר (בפרשת "ראה", ט:ז): "מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבועות", אל תקרי בקמה אלא בקומה". לפניו כתב הרא"ש (פסחים, פרק י, סימן מא): "וכי מברכים מברכים מעומד דת"ר בקמה תחל לספור. אל תיקרי בקמה אלא בקומה". אולם הבעיה היא שבחיפוש בפרויקט השו"ת לא נמצאה דרשת "אל תקרי" שכזו בספרות חז"ל.⁵ על כך עמד כבר ר' יהודה בכרך, בעל "נימוקי הגר"ב", אשר כתב:⁶ "לא מצאתי בכל הש"ס".⁷ ואכן, בבדיקת המקומות שבהם מופיעים מקרים של "אל תקרי", דרשה זו אינה מופיעה.⁸

אחת המצוות המופיעה בפרשתנו היא מצוות ספירת העומר: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת, מִיּוֹם הַבֵּיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפֶה, שִׁבְעַת שָׁבָּתוֹת תִּמְיַמְתֶּן תְּהֵי־יָנָה" (וי' כג:טו). תכליתו של מאמר זה להתחקות אחר המנהג לומר את ספירת העומר בעמידה.

ראשונים ואחרונים רואים את מקור המנהג לעמוד בעת ספירת העומר בדרשה: "אל תקרי בקמה אלא בקומה".¹ הכוונה היא לפסוק המופיע בניסוחו של ספר דברים למצוות ספירת העומר: "שִׁבְעָה שָׁבָּעַת תִּסְפֹּר לָךְ מִהַחֲל חֲרֹמֶשׁ בְּקֶמֶה תִּחַל לְסַפֵּר שִׁבְעָה שָׁבָּעוֹת" (דב' ט:טו). בספרות חז"ל קיימות כמאה ושמונים הערות בנוסח "אל תקרי" א' אלא ב'.² משה צפור כתב כי "אלה הם היגדים, הכוללים הוראה לקרוא בדרך שונה מן הכתוב וממסורת הקריאה המקובלת".³ עמנואל טוב מוסיף כי "נוסחות אלה אינן משקפות בהכרח גרסאות שהיו מוכרות לחכמים, אלא הן מצביעות על משחק מילים פרשני, במיוחד מילים עם

⁴ ע' טוב, ביקורת נוסח המקרא, מהדורה שנייה מתוקנת, ירושלים תשע"ד, עמ' 52.

⁵ לשם הבהרה, ספרות חז"ל היא היצירה הנמצאת במשנה, בתוספתא, במדרשים ובתלמודים. הכוונה לחכמים שחיו בארץ-ישראל ובבבל בין המאה השנייה או הראשונה לפנה"ס למאה השישית או השביעית לספירה. לא הכול מסכימים על תיחום התקופה, אך אין כאן המקום להרחיב.

⁶ חי בין השנים 1775 – 1846.

⁷ הביא את הדברים שלמה בובר: ש' בובר (מהדיר), מדרש לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתא, וילנה תר"מ, עמ' IX. ראו גם שו"ת דרכי נועם (אברהם בן מרדכי הלוי, המאה ה-17), חלק א"ח סימן ג, ד"ה "ואני הדיוט": "לא ראיתי שום ראיה לזה לא מן הגמרא ולא מן הפוסקים קמאי ובתראי".

⁸ ראו למשל: מכילתא דר' ישמעאל, מסכתא דפסחא, פרשה ז ופרשה ט; ספרא לויקרא כ"ג; ספרי במדבר יא:לב; ויקרא רבה יח:ג; בבלי עירובין נד ע"א; בבלי ברכות סד ע"א ועוד. ראו הרשימה אצל נ"ה טורטשינר (טור-סיני), "אל

* פרופ' מיכאל אביעוז, ראש המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ מחזור ויטרי, הלכות פסח (מהדורת גולדשמידט, ירושלים תשס"ד, עמ' תסט). סידור רש"י סימן תלז; טור אורח חיים, סימן תקפה; ספר אבודרהם, ברכות השחר ד"ה "כשמתעטף בציצית"; שו"ת רדב"ז, חלק ד, סימן כה, ד"ה אלף קא. ולפי שולחן ערוך, אם ישב – יצא (שו"ע תפט, א).

² מ' צפור, "אל תקרי": בין דרש לנוסח", בתוך: מ' בר-אשר ואחרים (עורכים), עיוני מקרא ופרשנות. כרך ג: ספר זיכרון למשה גושן-גוטשטיין, רמת-גן תשנ"ג, עמ' 349–362.

³ מ' צפור, על מסירה ומסורת: פרקים בתולדות הפרשנות הקדומה של המקרא, תרגומו ומסירתו, תל-אביב 2001, עמ' 166.

נותר בסיום מאמרו בתייה: "בחז"ל מצאנו שמברכים בישיבה, גם בברכת המצוות ולא מצאנו בשום מקום, פרט לפסיקתא הנ"ל, שיש לברך בעמידה, ואם כן, מניין וכיצד הוציאו הראשונים דין זה?"

בעל "אמרי נועם" (המאה ה-16) מזכיר בדבריו על פרשתנו (לא ע"ב) מספר טעמים לעמידה בעת ספירת העומר:

שדרך הקוצרים מעומד, וכמצות הקצירה כך מצות הספירה. טעם אחר מפני מה ספירת העומר בעמידה – שהיא עדות שמעידין שכך וכך העומר.

מכל מקום, בעל "אמרי נועם" אינו מפנה לדרשת "אל תקרי" הנזכרת, ומציע טעמים על דרך הסברה לעמידה בספירת העומר.

דורשי רשומות ניסו למצוא את הטעם לעמידה בספירת העומר מן הפסוק "עצת ה' לעולם תעמד" (תה' לג:יא), עצ"ת נוטריקון: עומר ציצית תפילין" (ספר המנהגים (טירנא); מנהג חג הפסח, הגהות המנהגים, אות טז, עמ' נט), או "עצמ"ל: עומר, ציצית, מילה, לולב" (רבנו בחיי, פרשת ראה, מהד' מישור, עמ' ע).

היה מי שניסה למצוא את מקור הדברים בפסיקתא זוטרת, המכונה גם "לקח טוב". חיבור זה נערך על-ידי ר' טוביה ב"ר אליעזר ביוון ב-1100 לערך.⁹ אולם שם אין כתוב "אל תקרי", אלא: "בקמה – כלומר בקומה". גם במדרש אגדה (מהד' בובר) על פרשת "ראה" אין מופיעות המילים "אל תקרי": "בקמה. בקומה צריך לברך ולא בישיבה". זמנו של מדרש זה מהמאה השתים-עשרה לערך.¹⁰

דרשה זו מופיעה גם במדרש תנאים לדברים טז:ט (מהדורת הופמן, עמ' 93). אולם מדרש תנאים מבוסס על מסורות הנזכרות במדרש הגדול, מהמאה השלוש-עשרה או הארבע-עשרה. אפשר אמנם שמדרש זה כלל גם חומרים קדומים, אבל כמה קדומים – זאת נוכל רק לנחש.

אין זה המקרה היחיד, שבו מייחסים לחז"ל דברים שלא הם אמרו. חננאל מאק¹¹ עסק בביטוי "שבעים פנים לתורה", שאף-על-פי שהוא נראה "חז"לי", אין הוא מופיע בספרות חז"ל. בן-ציון פישלר אסף מקרים נוספים.¹²

לסיכום, לדין העמידה בעת ספירת העומר אין יסוד בספרות חז"ל, והוא התפתח בדורות מאוחרים יותר. הרב ינון קליין, במאמרו "עמידה בברכת המצוות"¹³

תקרי", אנציקלופדיה אשכול, ב, ברלין 1932, עמ' 374–386; מ' צפור, על מסירה ומסורת; C. McCarthy, *The Tiqqune Sopherim and Other Theological Corrections in the Masoretic Text of the Old Testament*, Freiburg-Göttingen 1981, pp. 239 ff.

⁹ ראו: Y. Elbaum, "Midrash Lekah Tov", *EJ*, 11 (1972), p. 1516; י' תבורי וא' עצמון, מדרש אסתר רבה: מהדורה ביקורתית על פי כתבי יד, עם מבוא, מסורת המדרש, שינויי נוסחאות ופירוש, ירושלים תשע"ה, עמ' לג.

¹⁰ ראו ח' מאק, מסודו של משה הדרשן, ירושלים תש"ע, עמ' 195 ואילך.

¹¹ ח' מאק, "שבעים פנים לתורה: למהלכו של ביטוי", בתוך: מ' בר-אשר (עורך), ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, ב, ירושלים תשנ"ב, עמ' 449–462.

¹² ב"צ פישלר, "עשר אמרות חז"ל שחז"ל לא אמרו", *ידע-עם* 59–60 (תשנ"ה), עמ' 156–185.

¹³ באתר 'הלכתא'. ראו גם: הרב צבי כהן, ספירת העומר: הלכות ומנהגים השלם, בני ברק תשמ"ג. אני מודה לידידי, ד"ר ארנון עצמון מהמחלקה

עורך: פרופ' יוסף עופר עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הדף השבועי יוצא לאור על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
יש לשמור על קדושת העלון